Çıplak Neandertal

Çıplak Neandertal
İnsan Denen Yaratığı Anlamak
Ludovic SLIMAK
Kasım 2025
978-625-96398-0-2
Monografi® | 021

ÖZGÜN İSMİ
Néandertal nu,
Comprendre la créature humaine
Odile Jacob, 2022

ÇEVİRİ
Sarp KAYA

EDİTÖR
İlhan DÜZ

SON OKUMA
İzzet VURUCU

BASKI
Melisa Matbaacılık
Sertifika №: 45099
Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftehavuzlar
Yolu Sok. Acar Sanayi Sitesi №: 16
Zeytinburnu 34010 İstanbul

Monografi Yayınları
Sertifika №: 43841
Mimar Sinan Mahallesi
Kuşoğlu Yokuşu №: 10/1
Üsküdar 34672 İstanbul

bilgi@monografiyayinlari.com
monografiyayinlari.com

x.com/monografiyay
instagram.com/monografiyayinlari
facebook.com/monografiyayinlari
bsky.app/profile/monografiyay.bsky.social

Eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek kaydıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz, dağıtılamaz.

Ludovic SLIMAK

Çıplak Neandertal

İNSAN DENEN YARATIĞI ANLAMAK

Çeviri: Sarp KAYA

MONOGRAFİ

LUDOVIC SLIMAK

Ludovic Slimak, arkeolog, kültürel antropolog. Geçtiğimiz 30 yılda arkeolojik olarak az araştırılmış bölgelerde Neandertaller ve erken *Homo sapiens* toplulukları üzerine çalışmıştır. Türkiye, Etiyopya, Cibuti, Rusya'nın kutup bölgeleri ve Akdeniz havzası gibi farklı coğrafyalarda 54 arkeolojik keşif kazısına başkanlık etmiş, 230'dan fazla bilimsel çalışmaya imza atmıştır.
Araştırmalarında Neandertal toplumlarının yapısı ve sapienslerin Avrasya'daki yayılım sürecine odaklanarak, bu iki insan türü arasındaki ilişki üzerine çalışmıştır. Özellikle Akdeniz havzası ve Rhône Vadisi'ndeki çalışmaları, Neandertallerin yok oluş sürecini ve kültürel dönüşüm dinamiklerini aydınlatmada kritik rol oynamıştır. Rhône Vadisi'ni, Avrupa'nın dağlarla bölünmüş coğrafyasında Akdeniz'le kıtanın iç kesimlerini birleştiren bir "kültür köprüsü" şeklinde tanımlayan Slimak, 25 yılı aşkın süredir Mandrin Mağarası'ndaki kazıları yönetiyor.

SARP KAYA

2002 yılında Antalya'da doğdu. Ankara ve Türkmenistan'da büyüdü. 2025 yılında Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nde yazılı çeviri eğitimini sosyal bilim çevirilerinde anlatı ve söylemin dilsel özellikleri üzerine bir projeyle tamamladı. Şu anda aynı lisans programının bir yıllık sözlü çeviri eğitiminden faydalanıyor. Yaklaşık beş yıldır çocuk kitapları ve teknik metinlerle edindiği tecrübenin yanı sıra akademik boyutta siyaset felsefesi, antropoloji ve edebiyat eleştirisi alanlarında çevirileri yayımlandı. Lisansüstü düzeyde bilgisayar destekli çeviri eleştirisi ve felsefe çevirisi alanlarında çalışmayı planlıyor.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 1

1. NEANDERTAL, RUHUMUZDA VE BİLİNCİMİZDE 3
Başka Bir Zekâ 3
Yaratıkla Yüzleşmek 5
Neandertalin Ruhunu Keşfetmek 9
Kurt, İnsanın Kurdudur... 10
Yok Oluş 12
Sanat Çağlar Boyunca Köprüler Kurar 14
Hoşça Kal Öteki Yarım, Severdim Seni 16

2. BİR KUZEY SERÜVENİ 20
Buzul Dünya? 20
Soğukta Yaşamak, Soğukla Yaşamak 22
Uçsuz Bucaksız Kutuplarda 24
Zamana Karşı Yarış 26
İlk Kutup Yerleşimlerinin İzinde 28
Kırk Sekiz Bin Yıl Öncesinin Görünmez Kutup Avcıları 29
Buza Gömülü Meçhul Boreal Uygarlık 31
Kutup Cenneti? 34
Dünyanın Ucundaki Sığınak? 37
Kuzey, Doğu ve Batı Geçişleri 46
Son Neandertallerin Kutup Sığınağı? 49
Mamut Halklarından Balina Halklarına 54

3. ORMAN YAMYAMLARI? 56
Alın, Yiyin... 56
İliklerine Kadar Yenmiş On Üç İnsan Kalıntısı 59

İştahsız Yamyamlık 63
Yamyamlığa Uğramış Cesetlere Ulaşmak İçin Altı Yıl Süren Kazı 64
Aşkımdan mı Yiyorum Seni, Açlıktan mı? 66
Binlerce Yıllık Bilgi ve Yıllık Stratejiler 71
Kaçın, Kaçın! İnsan Değil Bunlar! 73
Bu Bir Neandertal Ritüeli mi? 75

4. RİTÜELLER VE SEMBOLLER? 80
Büyük Maymunun Ölümü. Önyargılarımızın Yasını Tutma Zamanı 80
Zamanda Bir Kırılma 88
Orman Halklarından Geyik Halklarına 97
Neandertallerde Yetişkinliğe Geçiş Ritüelleri? 100

5. NEANDERTAL ESTETİĞİ ÜZERİNE 105
Neandertal Sanatı ve Uçucu Düşünceler 105
Yanılsamalarımızın Külleri 107
Çiziktirmeler ve Diğer Maymun Oyunları 114
Neandertale Yüklediğimiz Son Hayalin Çöküşü... Neandertal, Ses Ver? 115
Kötü Giydirilmiş Bir Korkuluk 121

6. İNSAN DENEN YARATIĞI ANLAMAK 129
Kendilik bilinci üzerine 129
Ateşin Hatırası Üzerine 132
Seni seviyorum... Ben sevmiyorum... 134
Vadiden Vadiye: Neandertalin Peşinde 136
Binlerce Yıllık Tekerrür 139
Silahlanın! Farklılıklar Geliyor 142
İki İnsanlığın Temel Yapıları Nihayet Ortaya Çıkıyor 146

YARATIĞI ÖZGÜR BIRAKIN... 154

OKUMA ÖNERİLERİ 156

SUNUŞ

Neandertal hakkında bir dünya yazılıp çizilmiş, konu gerek araştırmacıların gerek halkın ilgisini cezbetmiştir. Bugün, Neandertal konusunda taban tabana zıt bilimsel yaklaşımlar bulunabilir. Bu kitabı yazma amacım bu farklı yaklaşımları ortaya koymak değil; *yaratık* hakkındaki engin birikimimden yola çıkarak "Neandertal araştırmacısı" sıfatıyla sürdürdüğüm kariyerimdeki eşsiz anları aktarmak.

Yaratık. Doğru okudunuz. İlerleyen satırlarda Neandertali artık tüm tasavvurlarımızın eridiği, kaynağı başka bir benlik gibi düşünmemenin bugün arz ettiği önemi açıklayacağım. Soyu tamamen tükenmiş, hayal gücümüzü aşan bu insanlar göz hapsimiz altında üretilmiş, uydurulmuş, şekillendirilmiş, zorla başka bir bize dönüştürülmüş yaratıklar haline gelmiştir. Neandertale "garip" unvanını iade etmek için basmakalıp yargılarımızdan uzaklaşmalıyız. *Yaratık* bir bakıma sis perdesinin ardına gizlenmiş, uzaktan görüp ne olduğunu tam çıkaramadığımız, tanımlayamadığımız, yok etmeye çalıştığımız mahluk.

Mağaraları eşeleyerek, müze depolarını karıştırarak geçirdiğim yirmi dokuz yılın ardından bu kitapta, Kuzey Kutbu'ndan Akdeniz kıyılarına dek dolaşan bir Neandertal avcısı kimliğimle bakış açımı aktardım. Yani bu eser, bir bakıma tuhaf kuzenimizin geçtiği yolları özgürce keşfettiğim bir seyahatname.

Bu seyahatname belki de aynı zamanda, bu diğer insan türünü derinlemesine tanımak için bir fırsat. Bu şaşırtıcı *yaratık* insanla yüzleşmemiz için bir şans. Neandertalin onlarca yıldır devam eden "ıslahı", yaratığın içsel doğasını kavrama olasılığımızı ortadan

kaldırarak onu bakış açımıza sıkıştırmaktan başka bir işe yaramıyor. Yazdıklarım kavramlarımızdan, görüşlerimizden, değerlerimizden bir sıyrılma çağrısı; *yaratığın* gözlerinin içine ilk kez bakıp gerçek Neandertali ufak da olsa görebilme şansına erişmeyi isteyen herkes için en azından bir başlangıç.

Bu düşünceler, bu hikâye, soyu tükenmiş insanların izinde insani bir yolculuğun tanıklığı. Gezginin, Sibirya'dan Rhône Vadisi'ne otuz yıla yayılan uzun yolculuğunun, bakış açısını giderek zenginleştirip şekillendiren binlerce tesadüfe borçlu olduğu muhakkak. Hepimizin bildiği gibi bakışımızı derinden değiştiren de işte bu umulmadık tesadüflerdir.

Bu binlerce tesadüf, Neandertallerin Sahel'den Kuzey Kutbu'na, Moğolistan'dan Anadolu'ya uzanan uçsuz bucaksız toprakları aşıp bugün bu çalışmada aktarılan düşünceyi şekillendirmiştir. Tüm bu farklı, yabancı bakış açılarına sonsuz minnettimi ifade etmek isterim. Beni binlerce kez afallattıkları, eğittikleri, sarstıkları için hepsine teşekkür ediyorum.

Neandertal avcılığım boyunca durmaksızın mağara araştırmalarına, milyonlarca işlenmiş çakmaktaşı analizine, raporlara, bilimsel yazıları gömülmüştüm; bunlar gerek tek başlarına gerek birlikte, beni birikimimi geniş kitlelerle paylaşmaktan alıkoyuyordu.

Ve tabii ki beni düşüncelerimi keşfe, paylaşmaya ve açıklamaya yine umulmadık tesadüfler itti. Rosen ailesiyle karşılaşmam bu tepkimeyi fevkalade hızlandırmıştır; Élie, Michel ve Laurence'a minnettarım.

Bu şaşırtıcı yaratıklar, doğaları gereği hiçbir suretle çağdaş toplumumuzda bekçiliği yapılan değerlere uymaz. Bir başka deyişle, müteveffa kuzenlerimiz kesinlikle politik doğrucu değillerdir. Yaşamları, yaklaşımları size sarsıcı, rahatsız edici gelebilir; alışık olduğunuz bakış açısını bir kenara bırakmalı, bu yolda mümkün mertebe özgür bir varoluş ve düşünce biçimine temas etmeye çabalamalısınız.

İyi yolculuklar.

1. BÖLÜM

NEANDERTAL, RUHUMUZDA VE BİLİNCİMİZDE

Başka Bir Zekâ

19 Ekim 2017'de Hawaii Üniversitesi'ndeki Pan-STARRS1 teleskobu, Güneş'ten hızla uzaklaşan, birkaç yüz metre uzunluğunda, çöreğe benzer bir cisim tespit etti. Dünyanın her yerinden teleskoplar hızla bu ateş topuna çevrildi. Çabuk hareket etmek gerekiyordu, zira bu tuhaf cisim saniyede 87 kilometreden hızlı ilerliyordu. Akıllara durgunluk veren bu gök çöreği, Güneş sistemimizde şimdiye dek gözlemlenen ilk yıldızlararası cisimden ibaretti. Cisme apar topar Hawaiice "uzaklardan gelen haberci" anlamına gelen *Oumuamua* adı verildi. *Oumuamua,* şaşırtıcı biçiminin yanında meteor, asteroit gibi benzerlerinde daha önce hiç görülmemiş anomaliler de sergiliyordu: yüksek aralıklı yansıtıcılık, düşük ısıl yayılım, Güneş'i geçmesinin ardından şaşırtıcı bir ivme. Pek saygın Harvard Üniversitesi Teori ve Hesaplama Enstitüsü Direktörü Abraham Loeb, gayet ciddi bir yayın olan *Astrophysical Journal Letters* adlı dergide "*Oumuamua* dünyadışı bir uygarlığın Dünya'nın yakınına kasten gönderdiği ya bir uydu ya bir sonda" diye yazdı. Herkesin hararetle tartıştığı bu hipotez, dünyanın önde gelen kurumlarından birindeki yetkin biliminsanlarınca ortaya atılmıştı; dört bir yanda basın çalkalandı.

Tek bir hipotez, bu yıldızlararası baş döndürücü muamma, birden aklımızı başımızdan aldı.

Bu hayranlığın özünde insandışı bir zekânın varlığı yatıyordu. Benlik bilinci olan, maddi gerçekliğin muazzam karmaşıklığının tamamen farkında olan bütün bir zekâ. Ne ki, bizim *olmayan* bir zekâ.

Bu yıldızlararası bakış, uzak zekâların çağrısı bir kez daha, hem öksüz hem yetim biz insanların çevresini saran evrenin muammalarını çözümleyebilen tek canlı bilinç olduğunu hatırlatır. Sayısız hayvani zekâ biçimi arasında fikir alışverişinde bulunabileceğimiz, kendimizi kıyaslayabileceğimiz, tartışabileceğimiz kimse yok. Sonsuz bilinmezlikle dolu evrenin bir köşesinde böylesi insandışı zekâların gerçekten var olup olmadığı belirsizse de gözümüze uzak gelen ama aslında çok da öyle olmayan bir zamanda var oldukları kesin. Gelgelelim, başlı başına bir muamma olan bu zekâların nesli binyıllar içinde yavaş yavaş tükendi; insanlığın kırılma noktası, bizden bağımsız bir bilincin var olduğu, bizimle karşılaştığı, dirsek temasında olduğu son ana işaret ediyor. Tarihimizdeki kayıp ötekilik; yapay zekâya dair bütün umut ve korkularımızda kendini hâlâ hissettiren, dışımızdaki bir bilincin araçsallaşarak yeniden doğuşu.

Yine de bu öteki bilinç, bu soyu tükenmiş zekâ, şimdiye dek yalnızca insan zekâsının dar çerçevesi içinde, en kısa yoldan kavrayabileceğimiz bir biçimde tanımlandı.

İşte Neandertal bu uzak zekâlardan biri. Ve tüm soyu tükenmiş zekâların muhtemelen en büyüleyicisi.

Çoğul insanoğullarının mazideki birlikteliği, popüler kültürden bilimsel düşünceye tüm entelektüel yapılarımızı kaynaştırıyor. Üstelik Neandertalin her nesilde yeniden keşfedilen "son vahşiler"in ilki olduğunu görüyoruz; Herodot'tan Kolomb'a, Rousseau'dan Bougainville'e, İşi'den Batı'nın tahayyülünde "Yontma Taş Devri"nin son insanları konumuna yerleşmeyi 1971 yılında başaran "nazik Tasadaylar" adlı kabileye, *yaratığın* izlerini sürmek mümkün. Bu vahşiler her zaman, her nesilde "son vahşiler" ilan ediliyorlar, halbuki hâlâ etraftalar. Geçmişte olduğu gibi bugün de ara ara basında boy göstererek, temsil ettikleri "tarihöncesi"yle hayalleri süslemeye devam ediyorlar. Bu son vahşiler binlerce yıldır kayıp dünyalardan Yeti ve Barmanou'ya, Jules Verne'in gizemli coğrafyalarının kıyılarına dek ele alınıyor, durmaksızın hayallerimize giriyorlar.

Son Neandertaller bizi, başka bilinçlerin ıssız diyarlara dadandığı, pek bilinmeyen bir evrene sürüklüyor. Doğanın her köşesini talan edip mahvetmemize, gezegenimizin her santimetresini fethetme

çabamıza rağmen bu *başka* zekâlar yitip gitmekte inat ediyor; gerçeklik temsillerimize, onun sınırlarına, dünyanın sınırlarına, adacıklara, vadilere, kıtalara, sığınaklara, çalılıklara, Mu Kıtası ile Hugo Pratt'ın hayali Kelt evreni arasında salınan bilinmez coğrafyalara, tanımsız mekânlara musallat olmaktan hiç vazgeçmiyorlar.

Bu insanlığa dair uzaktan tanıklık ettiklerimiz, Neandertalin zihinsel yapı bakımından kesinlikle ne *başka bir biz* ne kardeş ne kuzen; aksine tamamen başka insanlar olduğunu gösteriyor. Bu insanlığa yaklaşmak için başta farklı bilinçlerle yüzleşmeyi öğrenmeli.

Yaratıkla Yüzleşmek

Son yirmi dokuz yıldır zamanımın çoğunu dur durak bilmeden mağaralarda toprağı kazıyarak geçirdim. Öylesine mağaralar, öylesine yerler de değil; Neandertallerin ruhunun hâlâ dolandığı topraklar. Yirmi dokuz yıl boyunca *yaratığın* izini sürdüm; yaşadığı, yediği, uyuduğu, diğer insanlarla, kendi insanlarıyla, ötekilerle yollarının kesiştiği çatlaklardan, yarıklardan geçtim. Ya da öldüğü. Ve ellerim toprakta, mağaraların kiri pası içinde geçirdiğim yirmi dokuz yıla rağmen Neandertalin kim olduğunu hâlâ çözebilmiş değilim. Ayıkladım, analiz ettim, irdeledim, çok defa anladığımı sandım, hele de başlarda; derken hiçbir şeyin tutmadığını fark ettim. Özellikle de işin başında, *yaratığa* uzaktan baktığımızdan her şeyin besbelli ve kolay anlaşılır olduğu hissine aldanırız. Claude Lévi-Strauss, antropolog gibi arkeolog da hem yakını hem de uzağı görmeye çabalamalı, der. İyi de Neandertale antropolojinin gözünden bakmak meşru mu ki? Başka kültürlerin *Homo sapiens*'lerinden ibaret olan "vahşi"lerin insanlıklarını reddedenlerin aksine, Rousseau büyük maymunların dahi insan sayılıp sayılamayacağını sorgular. İnsanlığın sınırları ezelden beri belirsiz, bulanıktır; çoğu toplum hayvanlarla insanları bir tutarak ağırlık merkezini kaydırmış, insanları bütünün bir parçasından ibaret saymıştır. Öyle ki bu bütün, insanı çevresinden yapay bir şekilde koparıp soyutlayan ve elimizdeki tek araç olan toplumsal inşalarımızla kavrayabileceğimizden çok daha ikirciklidir. Neandertal bu labirentin neresinde? İnsan mı, *yaratık* mı; bilinçdışımızı hangisi ele geçirecek?

Binlerce kaynak size bu soyu tükenmiş insanların bariz özelliklerinden, çenelerinin olmayışından, alınlarının çöküklüğünden, gözlerini örten çıkık kaş kemerlerinden, bizimkinden üstün beyin kapasitelerinden bahsedecektir. Bu küçük, tıknaz, dayanıklı, inanılmaz zanaatkârlarla ortak kökenimizin en az dört yüz bin yıl öncesine uzandığından. Aynı kaynaklarda Neandertallerin olağanüstü kas yapılarını, bizimkinden sadece biraz farklı bir biçimde kavramaya imkân veren parmaklarını da görürüz. Atlas Okyanusu kıyılarından Altay eteklerine, Batı Moğolistan'ı Sibirya'dan ayıran sonu gelmez dağlara, bu insanların serpildiği uçsuz bucaksız bölgeler anlatılır. Peşindense bu insanların yaklaşık kırk binyıl önce aniden yok oluşundan bahsedilir. Son sayfalarınsa Neandertallerin akıbetine dair sayısız olasılıkla dolu olduğunu görürsünüz; neticede bizi biz yapan şey ne kafatasımızın şekli ne uyluk kemiğimizin kıvrımı ne de başparmağımızın konumudur: Bu kaynakların en iyileri bile kemik morfolojisi haricindeki konularda yordamsız, belirsiz, kuşkuludur. Karşımızdakinin şüpheleri gidermekle övünen, bu soyu tükenmiş insanlara dair bilgimizin artık sınırına geldiğimizi iddia eden kitaplar olduğunu görünceyse, en akıllıcası belki de kitabı şöyle bir kapatıp sakince, derinlemesine kafa yormak.

Çünkü gerçekte bu *öteki insanlığın* saklı doğası hâlâ tanıma muhtaç. Bu derin belirsizliğin kabulüyle hem biz insanların hem de bir zamanlar gezegenimizi paylaştığımız bu diğer insanların tanımlanması güç doğasına adım atarız.

Bir dağ başından uçsuz bucaksız bir manzarayı seyrettiğinizi hayal edin. Gözünüzün önünde ufka uzanan koca arazi, bir bakışta kavranabilecek gibi durur. Ancak bu kuşbakışı manzara, uzaktaki kabartmalardan ibarettir. Evet, görkemlidir belki, hatta âdeta tablo gibidir. Yine de, vadilerdeki insanlar; mimari yığın halindeki, onu da zar zor seçeriz, köylerin yolları; küçük fırındaki ekmeğin tadı hakkında hiçbir şey öğrenemeyiz. Tepelerden çok uzakları görürsünüz belki ama *kimseyi* göremezsiniz. Şu lokantadan yayılan kokuları, şu kilise duvarındaki taşların damarlarını nereden bileceğiz? Yaklaştıkça, bu küçük köylerin, yüzlerce neslin haşata dönmüş sandaletlerini, umutlarını sürüdükleri dar, labirentimsi sokaklarını görürüz.

Ancak tablo hâlâ fazla izlenimci; 300 bin yıllık muazzam insanlık tarihi yapbozunda hakikatin, hayal gücüyle doldurulamayacak kadar çok parçası eksik. Hesap tutmuyor. *Yaratık* bizden kaçıyor. Neandertal inatla esrarını koruyor. Bugün aksini düşünenler ya alanda yenidir ya da pek hevessiz. *Yaratık* hakkında konuşan araştırmacıları kabaca iki kategoriye ayırmak ilginç olabilir: bildiğini sananlar ve şüpheyle sorgulayanlar. Medyayı işgal eden büyük bilimsel dergilerin manşetlerine bakılırsa ilk kategori baskın gibi. İkincidekilerse çok daha ihtiyatlı; uzun süren çekimserlik ve suskunluk şüphe alametidir. *Yaratığın* kalıntılarını kazıyıp sorgulamayı bırakamadığından tırnakları kir dolanlar da çoğu zaman bu suskunlar. Peki kim bu öcü Neandertal?

İnlerinde yeterince dolaşmadan, geride bıraktığı, uçurumların kuytularına gizlediği binlerce nesneyi keşfetmeden Neandertal hakkında nasıl konuşabiliriz ki? *Yaratığın* yaşam alanına temas etmeden, avını takip eden avcı gibi onlarca yıl peşine düşmeden ondan söz etmek havaya konuşmaktır. Doğrudan mağaralara girmek ve onlarca yıl boyunca arşivler derlemek, bu soyu tükenmiş insanlara dair elle tutulur birkaç söz söyleyebilmenin asgari koşulu. Bir tek arşiv kutularında karşılaştığımız bu insanlar hakkında anlamlı bir şeyler söyleyebileceğimizi zannetmekse bana saçma geliyor. Müzelerin beyaz duvarları arasında, kutulara tıkılı beklerken ne çakmaktaşları ne avlarının kemikleri ne de nadir bulunan beden kalıntıları bir anlam ifade eder. Bütün bunları anlamlandırabilmek için elini taşın altına koymak gerekir mağarada. Bir zamanlar geçtikleri çalılık patikalar boyunca keşfe çıkmak. Bir heves girişilen birkaç aylık arkeolojik kazılar tadımlık olmaktan öte geçemeyecektir; işin kokusunu duyamadığınız gibi mutlak bir yargıya da varamazsınız.

Neandertal toprakları öyle bir heves ziyaret edilemez, Neandertal vekâleten deneyimlenemez. Nasıl bir etnolog, camekân ardındaki kuş tüyü antika süslere bakarak, eski siyah beyaz fotoğraf albümlerini karıştırarak toplumu anlayamayacaksa, arkeologlar da bu insanlığı arşiv kutularında görüp anlamayı ummamalı.

Hal böyleyken, *yaratığın* temennilerimize de arzularımıza da boyun eğmeyeceği açık. Bu utangaç insansı, karşılaşabileceğimiz

ele geçirilmesi en zor yaratıktır. Frankenstein'ın hayat yaratayım derken birdenbire hâkimiyetini yitirdiği yaratığı gibidir. Ele geçirilemez çünkü ölülerin gölgesinde düşünceden, dilden yoksun gizlenir.

Canlılar âleminden silinişinden 42 bin yıl sonra araştırmacılar, deneyciler; cinci hocalar gibi biyolojik yok oluşun sessizliğine gömülmüş bu insanlığın kalıntılarını konuşturmaya uğraşıyor. Cesetler topluluğunu diriltmeye, *yaratığı* yaratmaya. Kimileri için bu uğraş, gerçek bir Kutsal Kâse arayışına dönüşmüştür. Ya insanlığın yitik bir suretini konuşturmaya çalışıyorsak? Elimizde ne fincan var ne tahta. Ürkünç, garabet bir kuklacılık işi.

Bu ölü cismi, bu dilsiz şeyi konuşturmak için elimizi mağaraların tozuna bulaştırmaya mecburuz. Toprağı eşeleyerek milyonlarca çakmaktaşı, kemik ve kömür parçası çıkarmaya. Yine de geçmişteki varlığının kanıtı, ancak kavramlarımızın, tasvirlerimizin imbiğinden; teorilerimizin karnilerinden; muhayyileyi akla çeviren bir simyadan geliyor.

Ve işte: İpe asılı *yaratık*, gerçekle tasavvur, yakınlıkla ötekilik, aynılıkla farklılık arasında salınan bir sarkaç gibi; o biziz, o öteki, o biziz, o öteki...

Zavallı *yaratık*; vicdan oyunlarımıza hapsolmuş, ipinden boşanmış kukla. Peki kimdi bu öcü Neandertal?

Benim için ihtiyar bir yol arkadaşıydı, birlikte yürüdüğüm ama pek tanımadığım. Çok kez duydum bizden bir farkı yokmuş dendiğini. Sevgili büyük kuzenimiz, hatta kardeşimiz, ırkçı bakışlarımızın kurbanı biraz, yabancı düşmanı bakışlarımızın. Çirkin yüzünün kurbanı mağara adamı.

Peki gerçekten bizden biri miydi? Güzel soru. Bu yolu birlikte yürüdükçe rahatsız edici bir izlenime kapıldım; daha derinden kavramıyor, gitgide kendimize benzetiyorduk onu. Benlik bilincindeki bir canlının bizden tamamen farklı olduğunu düşünmek dahi ne iticidir; isyana sürükler, altüst eder her şeyi. Bu yüzden Neandertali habire yeniden icat ederiz. Bir yere de varamayız, görüntüyü netleştiremeyiz. En narsisistçesinden hamlelerle, korkulukmuşçasına kılık kıyafet giydirip dururuz ona. Kayıplara karışınca dönüşmüştür bir kere, şimdi ellerimizde durmaksızın dönüşense onun oyuncak bebeğidir.

Victor Frankenstein olsa olsa bir deneyci, bir öncüdür. Bizlerse korkunç yaratıcıları, efendileri olduk geçmişin oyuncak bebeklerinin. Fantezilerimizde Çakmaktaşlar gibi takım giydirir, kravat taktırırız onlara. Kadınlarını saçından çeke çeke sürükletir, metroda bilet bastırırız. Ne yakışıklıdır benim lejyonerim.

Neandertalin kim olduğunu "bilenlere" dönelim. Araştırmacılar, içten içe bir sinir harbinden diğerine koşuyorlar. Bir yanda Neandertalin bizden farksız olduğunu düşünenler; diğer yanda entelektüel kapasitesi düşük, arkaik bir insanlıkla karşı karşıya olduğumuza inananlar. Alt-insan veya insan-*sı* diyenler, yahut "insan"ın önüne ya da arkasına gelebilecek, genelde *Marvel* filmleri dışında bir anlam ifade etmeyen öylesine sıfatlar kullananlar.

Fikir değil, ideoloji savaşı; iki taraf da adım dahi atamadan çamura saplanıyor. Ah bir de bu çamur mağaraların çamuru olsa. Bir garip siper savaşında kıllıları almış, asıl kıllıyı sürmüşler cepheye: *Homo kıllı*.

Peki kimdir Neandertal, doğayla kültürün tam ortasında kalan adamın biri mi, mağaraların beyefendisi mi?

Neandertalin Ruhunu Keşfetmek

Neandertalin resmi, karşıt görüşlerce eğilip bükülüyor. Bugün, elimizdeki resim ya fazla net, ya fazla açık, ya fazla yüzeysel, ya fazla temiz ya da ciddi kafa karıştırıcı. Bizler binbir cesetten etleri dikerken birbirine, *yaratık* canlanıp elimizden kaçtı bile. Tarihsel veya bilimsel bir olguyu aşarak kendi hayatını kurdu, bir *egregore* oldu. Şimdi araştırmacılar kadar diğer herkesin de hayal gücünü işgal ediyor. Son yıllardaki arkeolojik kazıların imgesel neticesi şudur: yırtıcı kuş tüylerinden, kartal pençesinden, denizkabuğundan süsler takan, flüt çalan, mağara duvarlarını boyayan, insan zihninin tüm büyük buluşlarının mucidi, silahlı bir savaşçı; Asya'nın, Afrika'nın rahatında sıkışıp kalmış biyolojik atalarımıza yetişenlerin hatta geçenlerin kralı, Kuzeyin kralı.

İlkel orman insanı, geçmiş zamanların trolü sanatçı Neandertal, aynı güç ve kararlılıkla dikiliyor aynadaki *egregore*'unun karşısına. Mağara ve orman adamı. Hazır demişken, iki anı canlandı zihnimde. 2006'da Stanford Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmamı

sürdürdüğüm sırada ünlü bir antropoloji profesörü bize Neandertal üzerine bir seminer veriyordu. Neandertalin bilişsel yeteneklerini arkaik anatomik özelliklerine bağlıyordu. Bir Neandertal kafatası slaytına geldiğinde, "Sizi bilmem de uçağa binerken pilotun böyle bir kafası olduğunu görsem hemen inerim," dedi. Salon bastı kahkahayı. Zamanlama mükemmel. Her şakanın altında bir gerçek yatar; bu da öylesine bir düşünce değildi. Bir diğer örnekle açayım. Birkaç yıl sonra Rusya'da, habire "farklılar" diyen bir Bilimler Akademisi üyesiyle konuşurken, "farklılık"la neyi kastettiğini açıklaması için ısrar ettim. Gece yarısına dek devam eden sohbetin sonunda "Ludovic," dedi, "they have no soul"; "ruhları yok".

Bu araştırmacıya sözleri için ne denli teşekkür etsem az. Bu sözler, söylenmeyenlere, bilincinde olmasak da insanlığa bakışımızı büyük ölçüde şekillendiren varsayımlara öyle güçlü ışık tutuyor ki.

İçgüdüyle, iki temel bakış açısının uzlaştırılamayacağı anlaşılıyor: Ressam mı yoksa orman canavarının teki mi? Seçmek zorundayız, karşıt görüşler arasında bir orta yol yok.

Peki Neandertal bayağı bir *yaratık* mı, derin bir deha mı?

Yaratığın bilinçdışımızda, pusuda beklediği bu aşamada, ikisinin de doğru cevap olmadığını kabul etmeliyiz. O ne kardeşimiz ne de kuzenimiz; yalnızca bir araştırma konusu. Farklılığın, ötekiliğin, sınıflandırmanın hiç olmadığı kadar tabulaştığı bir dünyada, bildiğimiz hiçbir şeye uymayan *yaratık*, bir bozguncudan, zekâmıza meydan okuyan bir bozguncudan fazlası değil. İyi de, böyle bir konuyu hakkıyla ele alacak kadar donanımlı mıyız?

Kurt, İnsanın Kurdudur...

Tüm geleneksel toplumlarda olduğu gibi Batı'da da tabuları çiğneyenler şiddetle reddedilip çevreden dışlanır.

Eğer Neandertal bizden farklı bir tür insan, insan olmadan insan olsaydı, bizi toplumumuzun en derin tabularını çiğnemeye zorlardı. Böyle bir durumda değerlerimizin ahlaki sınırlarını zorlamak mı, yoksa düşüncelerimizi ehlileştirip değerlerimizi pak tutmak mı gerekir? Yoksa bakışlarımızı usulca meselenin daha kolay yönlerine çevirmek daha mı iyi?